

УДК 94:[355.012+321.64](470+571–651.1)

DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.60.299687>

Романюк Андрій Антонович, аспірант кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

e-mail: andrii.a.romaniuk@lpnu.ua,

ORCID ID: 0009-0005-1073-1012

ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ РАШИЗМУ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано підходи українських науковців у концептуалізації поняття «рашизм» – як ідеології та політичного режиму сучасної Росії. Розглянуто еволюцію дослідження путінізму, як прототипу рашизму, та витоки самого терміна «рашизм». Проаналізовано підходи українських дослідників до визначення рашизму, його характерних рис та зв'язку з фашизмом. Виділено основні тенденції в розумінні рашизму: як ідеології українські вчені визначають імперіалізм, шовінізм, месіанство Росії; як режими – тоталітаризм, мілітаризм, реваншизм. Рашизм тісно пов'язано з фашизмом, але він має і специфічні риси.

Ключові слова: рашизм, путінізм, фашизм, нацизм, ідеологія, політичний режим, Російська Федерація.

Постановка проблеми. До початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну тема рашизму не мала високого дослідницького інтересу, особливо серед закордонних дослідників. За ключовим словом «рашизм» на порталі «Google Академія» можна знайти близько 20 результатів (наукових джерел), опублікованих до початку 2022 р. У 2022–2023 рр., на тлі повномасштабного вторгнення Росії в Україну, відбулося стрімке зростання інтересу наукової спільноти до проблематики рашизму.

Загальноприйнятого тлумачення терміна «рашизм» науковою спільнотою ще не досягнуто. Це засвідчує важливість з'ясування основних тенденцій у тлумаченні цього терміна, процесів політологічної концептуалізації рашизму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Західні дослідники довгий час обходили увагою рашизм. Деякі дослідники досі уникають цього терміна, вважають його ненауковим, а радше публіцистичним. Натомість вони оперують поняттями «російський фашизм», «російський націоналізм» [1] та ін. Серед західних учених, які досліджували процеси зміни політичного режиму

Росії, формування її державної ідеології, є Т. Снайдер [2], Т. Камуселла [3], К. Раян [4], Дж. Вербек [5], Д. Зеглен [6] та ін. Серед українських дослідників виділимо працю «Заборонити рашизм», підготовлену авторським колективом вітчизняних учених (В. Огев'юк, В. Андрєєв, В. Брехуненко, М. Відейко, І. Гирич та ін.) [7]. Авторські підходи до концептуалізації рашизму запропонували С. Вовканич [8], Б. Дем'яненко, В. Дем'яненко [9], Ю. Дем'янчук [10], Л. Кисляк, І. Коваль [11], Є. Хан [12], Л. Якубова [13] та ін.

Метою статті є аналіз дослідницьких підходів до концептуалізації поняття «рашизм», його ознак, основних тенденцій в аналізі проблематики рашизму, що увиразнює історіографія проблеми.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало каталізатором для світової наукової спільноти загалом і української зокрема детальніше вивчати причини деформації російського політичного режиму в напрямку відходу від елементів демократизації. Держава, яка після розвалу СРСР вбачалась на світовій арені як молода демократія, набула всіх характеристик недемократичного режиму. Однією з головних причин цього перетворення вбачається особистість В. Путіна – людини, яка керує Росією з 2000 р. з формальною перервою на один президентський термін (Д. Медведєв) [14]. Саме при В. Путіну політичний режим Росії почав зазнавати поступових, але невідворотних змін у напрямку відходу від ознак демократії. Тому основою сьогоденного рашизму можна вважати путінізм, який українські вчені досліджували ще до появи терміна «рашизм».

Уперше термін «путінізм» був ужитий російським політологом А. Піонтовським у 2000 р. За його словами, «путінізм – це найвища і завершальна стадія бандитського капіталізму в Росії. Та стадія, на якій, як казав один напівзабутий класик (Сталін), буржуазія викидає за борт прапор демократичних свобод та прав людини. Путінізм – це війна, це «консолідація» нації на ґрунті ненависті до якоїсь етнічної групи, це – наступ на свободу слова та інформаційне зомбування, це ізоляція від зовнішнього світу та подальша економічна деградація» [15].

Того ж року В. Сафайр опублікував статтю «Путінізм насувається», що започаткувало поширення терміна за межами Росії. Автор вказав на минуле В. Путіна в КДБ і спрогнозував, що його правління може характеризуватись автократією, репресіями і відходом від початих демократичних реформ. В. Сафайр підкреслив, що В. Путін використовував владу для створення культури особистості, контролю над ЗМІ та придушення опозиції [16].

Найбільш ранньою згадкою терміна «путінізм» в українських наукових працях є стаття О. Бульби та М. Цюрупи у статті 2009 р. «Путінізмом» автори називають стиль правління В. Путіна, у якому виділяють ознаки новітнього

авторитаризму. Путінізм став імпульсом для ідеологічного протистояння Росії та Заходу. Дослідники підкреслили, що В. Путін намагається демонструвати силу на міжнародній арені, при цьому застосовуючи «м'яку силу» за допомогою російських енергоносіїв [17].

Путінізм, за визначенням Б. та В. Дем'яненків, є політичною системою, яка сформувалась у Росії на початку 2000-х рр., у добу глобалізації та інтернету. У ній прагнення досягти бажаних результатів базується на аргументі сили. До ознак путінізму дослідники віднесли: сильну президентську владу; культ вождя – авторитарного правителя, національного лідера; відсутність принципу поділу влади; спроби контролю суспільства і державного апарату та як наслідок – використання закону на власний розсуд; панування шовінізму, традиціоналізму в державній пропаганді [9, с. 243]. Б. та В. Дем'яненки позиціювали путінізм як ідеологію, «яка відзначається правоконсервативним характером і сутнісно близька до фашистської (нацистської)» [9, с. 250]. У дослідженні 2018 р. вказані автори передбачали радикалізацію та маргіналізацію цієї ідеології, прогнозували майбутнє путінізму як російського варіанта мусульманського халіфату [9, с. 256].

За словами І. Грабовської, «путінізм – це новий імперіалізм, нова біполярність світу, нове протистояння Сходу і Заходу» [18, с. 15]. Авторка відмічає, що в Росії відбуваються процеси «фашизації та неоімперіалізації» [18, с. 18]. Учена вважає, що В. Путін намагається втягнути країни Близького Сходу та Азії у протистояння із Заходом і що «путінізм – це пролог третьої світової війни та катастрофи людства» [18, с. 15]. Ці думки сьогодні актуальні, як ніколи, адже це вже не прогнози окремих дослідників, а офіційна позиція європейських високопосадовців. Достатнього згадати, що німецьке оборонне відомство готується до російського нападу «через 5–8 років» [19], голова військового комітету НАТО Р. Бауер закликає населення Європи бути готовими до повномасштабної війни [20], а держави Балтії будують спільну оборонну лінію на кордоні з Росією та Білоруссю [21].

Термін «рашизм» є результатом поєднання слів «Росія» та «фашизм». Наразі немає спільного загальноприйнятого визначення терміна «рашизм». Причинами цього є відносно нещодавня поява терміна і недостатній обсяг досліджень. На нашу думку, рашизм – це політична ідеологія і політичний режим сучасної Росії, які є різновидом фашизму.

Однією з перших згадок рашизму як деструктивної російської ідеології є слова лідера Чеченської Республіки Ічкерія – Дж. Дудасва, у 1992 р. Власне, він уживав термін «русизм» як особливу форму «людиноненавистницької ідеології, заснованої на великодержавному шовінізмі, повній бездуховності та аморальності. Відрізняється від відомих форм фашизму, расизму, націона-

лізму особливою жорстокістю як до людини, так і до природи... Володіючи рабською психологією, паразитує на хибній історії, на окупованих територіях і народах, що пригнічуються» [22].

Знайти, хто та коли в українських наукових чи публіцистичних колах першим ужив слово «рашизм», є проблематично. У 2010 р. О. Кривдик опублікував публіцистичну статтю про рашизм. За словами автора, «рашизм – це ідеологія й практика правлячого режиму Російської Федерації, яка базується на ідеї зверхності «російських співвітчизників», їхньої «особливої цивілізаційної місії», антидемократизмі й неоколоніалізмі радянсько-імперського типу, використанні православ'я як моральної доктрини та на геоекономічних інструментах, у першу чергу енергоносіях» [23].

Остаточню термін «рашизм» закріпився у понятійно-категоріальному апараті українських науковців після 2014 р., коли розпочалася російська збройна агресія щодо України. Неофашистські нахили Росії вже було неможливо не помічати. Ю. Дем'янчук у 2014 р. позиціонував рашизм як новітню форму нацизму. Різницю між рашизмом і нацизмом автор вбачає лише в назві й виділяє в ознаках рашизму ревізію історії особисто В. Путіним та націоналістичний реваншизм. Дослідник вбачав схожість В. Путіна та А. Гітлера і прогнозував небезпеку від дій російського лідера не тільки для України, а й Європи, усього світу [10].

У 2015 р. термін «рашизм» увійшов до енциклопедичного словника-довідника «Новітня політична лексика». Згідно з визначенням О. Козиревої, рашизм – «російська державницька квазіідеологія, яка є еклектичною сумішшю імперського неоколоніалізму, великодержавного шовінізму, ностальгії за радянським минулим, релігійного традиціоналізму. Ґрунтується переважно на культурі національного лідера, ідеї “особливої цивілізаційної місії”, несприйнятті західних ліберально-демократичних цінностей та інститутів, яким протиставляє євразійську цивілізацію. Маскується під антифашизм, хоч має фашистське обличчя і сутність» [24, с. 456].

В. Лизанчук, досліджуючи україноцентризм і націоналізм, визначає рашизм як їхню протилежність. В основу націоналізму автор кладе національну ідею, любов до свого, свободу власної нації, у той час як у рашизмі виділяє великодержавницький імперський інтерес, ненависть до чужого, поневолення інших націй [25, с. 503].

Найбільше наукових праць на тему рашизму як у світовій, так і в українській науковій спільноті було опубліковано вже після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 р. Також термін «рашизм» почав часто живитися в контексті опису злочинів російських загарбників.

На думку Є. Хана, рашизм – це «різновид політичного режиму, а також радикальна авторитарна політична ідеологія, характерними ознаками якої є сильний культ особи, мілітаризм, тоталітаризм, призначений для об'єднання земель через проведення гібридних війн або повної руйнації. Це ідея “русско-го міра”, що полягає у знищенні інших цивілізацій з високорозвинутою культурою, їх підкоренні та асиміляції. “Рашизм” є різновидом “фашизму”, оскільки має характерні складові саме такої ідеології, що виникає в державах з тоталітарною формою устрою та імперськими амбіціями» [12, с. 88].

І. Коваль та Л. Кисляк дослідили взаємозв'язок путінізму та рашизму. Автори вважають, що путінізм – це така «система влади, яка впливає з чіткого розділення влади і народу, де відсутнє зріле громадянське суспільство, функціонує диктат адміністративного апарату примусу, що забезпечує потреби лояльної до нього маси». Рашизм є похідною від авторитарного режиму В. Путіна. Рашизм – ідеологія, яка є плодом поєднання ідеологій комуністичного СРСР, нацистської Німеччини та імперської Росії. Реваншизм та історичний ревізіонізм Путіна призвів до російської агресивної зовнішньої політики та жаги знищення української нації [11, с. 243].

Л. Якубова бачить рашизм як поєднання ідей та уявлень російського націоналізму, які набули ознак нацизму [13, с. 82]. На думку авторки, рашизм є історично новим феноменом, і розглядати його суто як форму фашизму / нацизму – не варто. «Усе це – фашизм, нацизм, комунобільшовизм, рашизм – явища одної родової групи, ім'я якому – тоталітаризм. Рашизм – чорносотенно-білогвардійсько-чекістська тоталітарна ідеологія і практика з низкою специфічних ознак, обумовлених гібридним характером російського політичного проєкту і обставинами постмодерну» [26].

М. Требін позиціонує рашизм як ідеологію і виділяє в ній такі основні ідеї: антилібералізм, експансіонізм, реваншизм, некрофілія (через висловлювання В. Путіна про цілковите ядерне знищення), геноцид, тероризм, естатизм, ксенофобія, євразійство, вождизм, богообраність російського народу, мобілізація нації й держави проти ворогів, панування сили над правом [27, с. 148–151].

Питанням концептуалізації рашизму займаються не лише українські науковці, а і можновладці. Так, 2 травня 2023 р. прийнято постанову Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України “Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких”». За цим документом, рашизм – новий різновид тоталітарної ідеології та практики, який лежить в основі режиму, що сформувався в Російській Федерації під керівництвом президента В. Путіна та ґрунтується на традиціях російського шовініз-

му й імперіалізму, практиках комуністичного режиму СРСР та націонал-соціалізму. У цій заяві перераховано характерні ознаки рашизму, серед яких: культ сили та мілітаризм; культ особи очільника та сакралізація інститутів держави; самозвеличування Росії та росіян за рахунок насильницького пригнічення та/або заперечення існування інших народів [28].

Висновки. Вкажемо на основні тенденції в оцінці рашизму серед українських науковців. Прототипом рашизму як ідеології та політичного режиму українські вчені вважають путінізм. Путінізм у першу чергу визначають як стиль правління В. Путіна, як політичний режим, в окремих випадках – як політичну ідеологію. Згідно з висновками українських учених, путінізму як ідеології притаманні ультранационалізм, шовінізм, традиціоналізм, неоімперіалізм. Як режиму – авторитаризм, демонстрація сили при зовнішній політиці, культ особи. У путінізмі і як в ідеології, і як у політичному режимі, помічали тенденцію до фашизації.

У випадку рашизму українські дослідники одностайні в його визначенні як політичної ідеології та політичного режиму Російської Федерації. Дослідники вказують на такі характеристики ідеології, як імперіалізм, шовінізм, віра в особливу цивілізаційну місію Росії, ксенофобію, консерватизм, традиціоналізм. У рашизмі як політичному режимі виділяють тоталітаризм, тероризм, мілітаризм, культ особи, геноцид, реваншизм, історичний ревізіонізм, вибіркове застосування права.

Розбіжності є в оцінці взаємозв'язку рашизму та фашизму / нацизму. Серед варіантів: рашизм – це різновид фашизму [12]; рашизм – це і є фашизм / нацизм [10]; рашизм – це похідна від попередніх російських ідеологій [26].

Рашизм – це політичний режим та ідеологія Росії, близький до фашизму. Українські вчені в цьому одностайні та не намагаються заперечувати очевидного, як це подекуди роблять західні науковці [29; 30]. Беззаперечним є те, що рашизм призвів Росію до агресивного зовнішньополітичного курсу останніх десятиліть, починаючи від окупації Придністров'я в 1992–1993 рр. Однак досі відсутня одностайність дослідників щодо характеристик рашизму та його наукова концепція.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gregor A. J. Fascism and the New Russian Nationalism. *Communist and Post-Communist Studies*. 1998. Vol. 31, Is. 1. P. 1–15.
2. Snyder T. The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. *New York Times Magazine*. 2022. 1 May. P.1.
3. Kamusella T. Russian and Rashism: are Russian language and literature really so great? *New Eastern Europe*. URL: <https://neweasterneurope.eu/2022/12/08/russian-and-rashism-are-russian-language-and-literature-really-so-great/> (access date: 14.11.2023).

4. Ryan K. B. Russia's search for ontological security and the Ukraine invasion. *Australian and New Zealand Journal of European Studies*. 2023. Vol. 15, Is. 1. P. 82–93.
5. Verbeeck G. The return of history as travesty. *Journal of Applied History*. 2022. Is. 4. P. 76–84.
6. Zeglen D. The cult of Russianness: mobilising anti-fascist affect in Putin's Russia. *Celebrity Studies*. 2020. Vol. 11, Is. 3. P. 351–365.
7. Огев'юк В., Андреев В., Брехуненко В. та ін. Заборонити рашизм / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2023.
8. Вовканич С. Попередити світ про небезпеку рашизму. *Вісник Львівської комерційної академії*. Серія: Гуманітарні науки. 2014. Вип. 12. С. 254–273.
9. Дем'яненко В., Дем'яненко Б. «Путінізм» як різновид авторитарного політичного режиму. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 2. С. 241–257.
10. Дем'янчук Ю. Український погляд на рашизм в історичному ракурсі. *Історичні студії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. Вип. 11/12. С. 115–24.
11. Коваль І., Кисляк Л. Рашизм як генеза путінізму. *Вісник Львівського університету*. Серія: філос.-політолог. студії. 2022. Вип. 42. С. 239–245.
12. Хан Є. Рашизм як політична ідеологія та соціальна практика в сучасній російській федерації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 51. С. 83–89.
13. Якубова Л. Онтологія рашизму: Україна як alter ego Росії. *Український історичний журнал*. 2022. Вип. 4. С. 78
14. Lowe S. Medvedev is president, but who's in charge? *Reuters*. 2008. May 7. P.1.
15. Зайцев О., Павлишин А. Путінізм – контрольний постріл у голову Росії. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/putinizm-kontrolnii-postrilu-golovu-rosiyi/> (дата звернення: 14.11.2023).
16. Safire W. Putinism Looms. *The New York Times*. 2000. 31 Jan. P. 1.
17. Бульба О., Цюрупа М. Інститут президентства в Україні як країні «молодої демократії»: теоретичний аналіз поглядів на проблему. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2009. Вип. 17. С. 73.
18. Грабовська А. Філософські витоки та сенс путінізму. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2016. Вип. 1. С. 14–18.
19. Putin could attack NATO in '5 to 8 years,' German defense minister warns. *Politico*. URL: <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-germany-boris-pistorius-nato/> (access date: 19.01.2024).
20. Dress B. NATO admiral warns of potential all-out war with Russia. *The Hill*. URL: <https://thehill.com/policy/defense/4417551-nato-admiral-war-russia-ukraine/> (access date: 19.01.2024).
21. Baltic states sign agreement to bolster NATO's eastern border. *Euronews*. URL: <https://www.euronews.com/2024/01/19/baltic-states-to-build-new-defences-to-bolster-natos-eastern-border> (access date: 19.01.2024).
22. Дж. Дудаєв: «Русизм – це особлива форма людиноненависницької ідеології». *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/04/dzhohar-dudayevrusyzm->

- %e2%88%92-cze-osoblyva-forma-lyudynonenavysnyczkoyi-ideologiyi/ (дата звернення: 14.11.2023).
23. Кривдик І. Рашизм. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/18/5050708/> (дата звернення: 14.11.2023).
  24. Новітня політична лексика : енцикл. слов. / І. Я Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін. ; за ред. д-ра політ. наук, проф. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ – 2000, 2015. 492 с.
  25. Лизанчук В. Державність соборної літературної української мови в концепції Івана Огієнка і сучасні проблеми її функціонування. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. 2017. Вип. 14. С. 499–505.
  26. «Рашизм: Звір з безодні». Уривок з книжки Лариси Якубової. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/rashizm-zvir-z-bezodni-urivok-z-knizhki-larisi-iakubovoyi/> (дата звернення: 14.11.2023).
  27. Требін М. Звичайний рашизм: загальна характеристика. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2023. Вип. 55. С. 143–157.
  28. Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України «Про визначення існуючого в Російській Федерації політичного режиму як рашизму та засудження його ідеологічних засад і суспільних практик як тоталітарних та людоненависницьких». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41531> (дата звернення: 14.11.2023).
  29. Laruelle M. Is Russia Fascist? Cornell : Cornell University Press, 2021. P. 138–156.
  30. Laruelle M. So, Is Russia Fascist Now? Labels and Policy Implications. *The Washington Quarterly*. 2022. Vol. 45, Is. 2. P. 149–168.

REFERENCES

1. Gregor, A. J. (1998). Fascism and the New Russian Nationalism. *Communist and Post-Communist Studies*, 1, 1–15.
2. Snyder, T. (2022). The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. *New York Times Magazine*, May 1, 1.
3. Kamusella, T. Russian and Rashism: are Russian language and literature really so great? URL: <https://neweasterneurope.eu/2022/12/08/russian-and-rashism-are-russian-language-and-literature-really-so-great/> (date of access: 14.11.2023).
4. Ryan, K. B. (2023). Russia's search for ontological security and the Ukraine invasion. *Australian and New Zealand Journal of European Studies*, 1, 82–93.
5. Verbeeck, G. (2022). The return of history as travesty. *Journal of Applied History*, 4, 76–84.
6. Zeglen, D. (2020) The cult of Russianness: mobilising anti-fascist affect in Putin's Russia. *Celebrity Studies*, 3, 351–365.
7. Ogeviuk, V. Andriiev, V. Brekhunencko, V. et al. (2023). Zaboronyty rashyzm [Forbidden ruscism]. Kyiv. B. Hrinchenko Kyiv University. Kyiv [in Ukrainian].

8. Vovkanych, S. (2014). Poperedyty svit pro nebezpeku rashyzmu [Warn the world about the dangers of ruscism]. *Visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Serii: Humanitarni nauky – Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Series: Humanities*, 12, 254–273 [in Ukrainian].
9. Demyanenko, V, Demyanenko, B. (2014). “Putinizm” yak riznovyd avtoritarnoho politychnoho rezhyму [Putinism as kind of authoritarian political regime]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific Notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 2, 241–257 [in Ukrainian].
10. Demyanchuk, Y. (2014). Ukrayinskyi pohlyad na rashizm v istorichnomu rakursi [Ukrainian perspective on ruscism in historical context]. *Istorychni Studii Skhidnoyevropeys'koho Natsional'noho Universytetu Imeni Lesi Ukrayinky – Historical Studies of Lesia Ukrainka Eastern European National University*, 11/12, 115–24 [in Ukrainian].
11. Koval, I., Kyslyak, L. (2022). Rashyzm yak heneza putinizmu [Ruscism the genesis of putinism]. *Visnyk Lvivs'koho universytetu. Seriya filosofsko-politolozhichni studii – Bulletin of Lviv University. Series: Philosophical and Political Studies*, 42, 239–245 [in Ukrainian].
12. Khan, Y. (2022). Rashizm yak politychna ideolohiya ta sotsialna praktyka v suchasni Rosiiskii Federatsii [Ruscism as a political ideology and social practice in contemporary Russian Federation]. *Aktual'ni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues in the Humanities*, 51, 83–89 [in Ukrainian].
13. Yakubova, L. (2022). Ontolohiya rashyzmu: Ukrayina yak alter ego Rosii [Ontology of ruscism: Ukraine as the alter ego of Russia]. *Ukrayinskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 4, 78 [in Ukrainian].
14. Lowe, C. (2008). Medvedev is president, but who's in charge? *Reuters*, May 7, 1.
15. Zaitsev, O., Pavlyshyn, A. (2022). Putinizm – kontrolnyi postril u holovu Rosii [Putinism – a control shot to the head of Russia]. *Local History*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/putinizm-kontrolnii-postril-u-golovu-rosiyi/> (Date of access: 14.11.2023) [in Ukrainian].
16. Safire, W. (2000). Putinism Looms. *The New York Times*, Jan 31, 1.
17. Bulba, O., Tsiurupa, M. (2009). Instytut prezidentstva v Ukraini yak krayini «molodoi demokratii»: teoretychnyi analiz pohlyadiv na problemy [The institute of the presidency in Ukraine as a country of 'young Democracy': theoretical analysis of perspectives on issues]. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro neyi – Contemporary Ukrainian Politics. Policies and Political Scientists Discuss It*, 17, 73 [in Ukrainian].
18. Hrabovska, A. (2016). Filosofski vytoky ta sens putinizmu [Philosophical Roots and Essence of Putinism]. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 1, 14–18 [in Ukrainian].
19. Putin could attack NATO in '5 to 8 years,' German defense minister warns. *Politico*. URL: <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-germany-boris-pistorius-nato/> (date of access: 19.01.2024).

20. Dress, B. NATO admiral warns of potential all-out war with Russia. *The Hill*. URL: <https://thehill.com/policy/defense/4417551-nato-admiral-war-russia-ukraine/> (date of access: 19.01.2024).
21. Baltic states sign agreement to bolster NATO's eastern border. *Euronews*. URL: <https://www.euronews.com/2024/01/19/baltic-states-to-build-new-defences-to-bolster-natos-eastern-border> (date of access: 19.01.2024).
22. D. Dudayev: “Rusizm – tse osoblyva forma lyudynonenavysnyts”koi ideolohii” [Dzhokhar Dudayev: “Russism is a Special Form of Misanthropic Ideology”]. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/04/dzhohar-dudayevrusyizm-%e2%88%92-cze-osoblyva-forma-lyudynonenavysnyczkoyi-ideologiyi/> (date of access: 14.11.2023) [in Ukrainian].
23. Kryvdik, I. Rashyzm [Ruscism]. *Ukrains'ka pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/18/5050708/> (date of access: 14.11.2023) [in Ukrainian].
24. Vdovychyn, I., Uhryn, L., Shypunov, H. et al. (2015). Novitnia politychna leksyka: entsykl. slov. Dr sc. pol., prof. N. Khoma (Ed.). L'viv: Novyi Svit – 2000, 492 p. [in Ukrainian].
25. Lyzanchuk, V. (2017). Derzhavnist' sobornoyi literaturnoyi ukrayins'koyi movy v kontseptsiyi Ivana Ohiyenka i suchasni problemy yiyi funktsionuvannya [Statehood of the unified literary Ukrainian language in the conception of Ivan Ohienko and contemporary issues of its functioning]. *Ivan Ohiyenko i suchasna nauka ta osvita – Ivan Ohienko and contemporary science and education*, 14, 499–505 [in Ukrainian].
26. “Rashyzm: Zvir z bezodni”. Uryvok z knyzhky Larysy Yakubovoi [“Ruscism: beast from the abyss”. Excerpt from the book by Larysa Yakubova]. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/rashizm-zvir-z-bezodni-urivok-z-knizhki-larisi-iakubovoyi/> (date of access: 14.11.2023) [in Ukrainian].
27. Trebin, M. (2023). Zvychaynyi rashizm: zahalna kharakterystyka [Common Racism: General Characteristics]. *Visnyk Natsional'noho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia – The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, philosophies of law, political science, sociology*, 55, 143–157 [in Ukrainian].
28. Proekt Postanovy pro Zayavu Verkhovnoyi Rady Ukrayiny “Pro vyznachennya isnuyuchoho v Rosiys'kiy Federatsiyi politychnoho rezhymu yak rashyzmu ta zasudzhennya yoho ideolohichnykh zasad i suspil'nykh praktyk yak totalitarnykh ta lyudonenavysnytskykh”. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41531> (Date of access: 14.11.2023) [in Ukrainian].
29. Laruelle, M. (2021). *Is Russia Fascist?* Cornell: Cornell University Press, 138–156.
30. Laruelle, M. (2022). So, Is Russia Fascist Now? Labels and Policy Implications. *The Washington Quarterly*, 2, 149–168.

Romaniuk Andrii Antonovych, PhD Student,
Department of Political Science and International Relations,
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

CONCEPT AND CHARACTERISTICS OF RACISM: HISTORIOGRAPHY OF THE ISSUE

The article analyzes attempts by Ukrainian scholars to conceptualize the notion of “ruscism” as the ideology and political regime of modern Russia. The evolution of the study of Putinism as a prototype of ruscism and the origins of the term “ruscism” are examined. The approaches of Ukrainian researchers to the definition of ruscism, its characteristics and connection with fascism are analyzed. The main tendencies in understanding ruscism are highlighted: as an ideology, Ukrainian scholars define imperialism, chauvinism, Russia’s messianism; as a regime – totalitarianism, militarism, revanchism. Ruscism is closely related to fascism, but has specific features.

Keywords: *ruscism, putinism, fascism, nazism, ideology, political regime, Russian Federation*

